

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ПОГЛЯДУ ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ/
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВINTERNATIONALISATION OF HIGHER EDUCATION IN CONTEXT
OF CENTRALISED/DECENTRALISED ADMINISTERING

У всьому світі інтернаціоналізація вищої освіти (далі – ІВО) визнана ключовою стратегією розвитку ЗВО. Цей процес у розвинутих країнах світу нараховує вже майже три десятиліття, має розгалуження та видозмінюється відповідно до вимог часу. Крім того, європейська й американська практика впровадження ІВО суттєво різняться на макрорівні (стратегічний напрям) і мікрорівні (прикладні особливості). В Україні загальна інтернаціоналізація відбувається «навздогін», із запізненням на 20–25 років, і «навпомацки», коли кожен ЗВО реалізовує її у власний спосіб. Стаття базується на дослідженні наявних трендів у європейській і американській практиці ІВО з превалюючою децентралізацією/централізацією управління процесом. Основним завданням дослідження було проаналізувати обидві стратегії та висвітлити переваги й недоліки кожної.

Ключові слова: вища освіта, інтернаціоналізація вищої освіти, усеохоплююча інтернаціоналізація, мейнстрім-інтернаціоналізація, управління інтернаціоналізацією вищої освіти.

Во всем мире интернационализация высшего образования (далее – ИВО) признана ключевой стратегией развития ЗВО. Этот процесс в развитых странах мира насчитывает уже почти три десятилетия, имеет разветвления и постоянно видоизменяется в соответствии с требованиями времени. Кроме того, европейская и американская практика внедрения ИВО существенно различаются на макроуровне (стратегическое направление) и микроуровне (прикладные особенности). В Украине общая интернационализация происходит «вдогонку», с опозданием на 20–25 лет, и «наощупь»,

когда каждый ЗВО реализует её по-своему. Стаття базується на дослідженні існуючих трендів в європейській і американській практиці ІВО з превалюючою децентралізацією/централізацією управління процесом. Основною задачею дослідження було проаналізувати обе стратегії і освітять переваги і недоліки кожної.

Ключевые слова: высшее образование, интернационализация высшего образования, комплексная интернационализация, мейнстрим-интернационализация, управление интернационализацией высшего образования.

The internationalization of higher education (IHE) has been recognized as a key strategy for the development of the universities worldwide. In the developed countries this process has been developing for almost three decades, it has subdivisions and is constantly modified. In addition, the European and American practice of the IHE introducing varies significantly at the macro level (strategic direction) and the micro level (applied peculiarities). In Ukraine, general internationalization is taking place, but it is so called “catch-up” IHE, with a delay of 20–25 years, and “by feel”, when each university implements it in its own way. The article is based on the study of existing trends in European and American practices of IHE with prevailing decentralization/centralization in the process management. The main task of the study is to analyze both strategies and highlight the advantages and disadvantages of each of them.

Key words: higher education, internationalization of higher education, comprehensive internationalization, mainstream internationalization, administering of internationalization of higher education.

УДК 378.014:339.94]:005.591.46

Костюк Т.О.

к. політ. наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
інтернаціоналізації вищої освіти
Київський університет
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтернаціоналізація вищої освіти (далі – ІВО) традиційно сприймається як процес, що став відголоском глобалізації. Звичайно, економічні процеси значно вплинули на всі сфери суспільно-політичного життя, на формування державних політик і переформатування органів державного управління загалом. На макрорівні стали говорити про економіку знань як систему цінностей і державотворчу стратегію, у центрі якої є людський капітал, виражений і пропонується через набутий досвід і знання. При цьому людину розглядають не лише як цінний потенціал для ринку праці, а і як результат його розвитку, потреб і вимог. Прогрес такої економічної моделі пропорційний динаміці нарощування капіталу здібностей і набору потреб людини. Закони та вимоги економіки знань

сформували запит на зміну державної моделі управління сектором освіти й науки, яка належить до медіум-рівня трансформацій і виражається в адаптації політики державних органів управління освітньо-науковою галуззю, впровадженні ІВО, її диверсифікації й актуалізації. Мікрорівнем зазначених процесів є інституційні трансформації в контексті економіки знань і активного впровадження ІВО. Торгово-економічні відносини в освітній діяльності, транскордонна співпраця, мережеве навчання та кампуси стали активним вираженням вимог часу на цьому рівні.

Варто зазначити, що до підписання Маастрихтського договору в 1992 р. освіта не відігравала пріоритетної ролі в політиці Європейського Співтовариства. Від 1992 р. Європейська комісія, визнавши процесивосвіті й науці рушійними для прогресивного роз-

витку людства загалом, для внутрішньої евалюації університетів і здорової конкуренції між закладами вищої освіти всередині ЄС і європейських ЗВО з університетами з усього світу активізувалась у напрямі інтернаціоналізації освітнього простору, стимулювання міжнародної кооперації за допомогою різних програм, що сприяли поширенню європейських цінностей і вимог в освіті, дослідженнях і науці та гармонізації зі світовою практикою.

ІВО наразі є пріоритетним напрямом розвитку на державному й інституційному рівнях і часто закріплена нормативно у формі Стратегії. За майже три десятиліття процес ІВО набував нових форм і векторів, візій і місій. Наразі, досліджуючи міжнародну складову частину вищої освіти в країнах Європи, у науковому дискурсі спостерігаємо певну зміну від усеохоплюючої інтернаціоналізації (переклад українською не досить вдало передає зміст установленої в науковому дискурсі англійської назви, “comprehensive internationalization”, тому далі в тексті ми послуговуватимемось англійською аббревіатурою – CI) до мейнстрім-інтернаціоналізації як основної стратегії розвитку (“mainstream internationalization”, далі – MI). Саме такі інституційні пріоритети в керуванні процесом і їх причинно-наслідковий зв'язок із трансформаціями у сфері державного управління в освіті та науці й становлять фокус уваги цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В академічному дискурсі термін “MI” вперше був використаний у 2005 р. у спільній праці німецьких дослідників Хана й Тайхлера [2], які аналізували інтернаціоналізацію німецької системи вищої освіти. Тематичне дослідження відобразило інтеграцію інтернаціоналізаційних процесів до загальної політики розвитку німецьких закладів вищої освіти. У статті висвітлені деякі напрямки, які зазнають трансформації під впливом потреб і еволюції інтернаціоналізації: загальна схема систем вищої освіти, управління закладами вищої освіти, структура навчальних програм/планів, системи іспитів, вимоги до якості вищої освіти, оцінювання навчальних програм, перелік компетентностей випускників тощо.

У середині 2000-х рр. міжнародні установи, національні агенції та профільні міністерства державних закладів транскордонної освітньої співпраці працювали над поглибленням ІВО в Європі, і вже в 2015 р. де Віт [1] описує MI як поняття, що «означає, що інтернаціоналізація вже не є окремим елементом політики та стратегій університетів, а інтегрована в усі інші основні види діяльності ЗВО: освіта, дослідження, людські ресурси, фінанси, студент-

ське життя, факультети тощо». Крім того, він наголошує, що є деякі ключові відмінності, які відрізняють ці два поняття, що виражені в контексті тяжіння державної політики управління галуззю до більш централізованої чи децентралізованої моделі.

Деякі науковці, як, наприклад, Ашер, стверджують, що MI є правильною практикою, адже веде до децентралізації в управлінні навчальними процесами, а «оперативне керування й має бути ближче до центрів реальної експертизи якості навчання, а не зосереджуватися в якомусь одному офісі якогось відомства, щоб ЗВО могли оперативно реагувати на можливих виклики та перспективи» [6].

У США, на відміну від Європи, науковці частіше говорять про всеохоплюючу стратегію інтернаціоналізації. Так, Гудзік [3] описує деякі концепції, що виникають у світі, для позначення переходу до більш «усеохоплюючої інтернаціоналізації». При цьому сама вона визначається як «зобов'язання, підтвержені на практиці й спрямовані на впровадження міжнародних і порівняльних перспектив у загальний навчальний і дослідницький процеси у вищій освіті, і її місія».

З іншого боку, CI заохочує лідерство та стратегічну координацію, адже «поняття всеохоплюючої інтернаціоналізації без будь-яких точок лідерства здається абсурдним» [4].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд наукових праць дає підстави свідчити, що українському науковому дискурсу бракує ґрунтовних напрацювань на тему ІВО загалом, а тим більше тих, що присвячені таким тонкощам, як методична й методологічна диверсифікація ІВО з погляду управлінських процесів. У ході дослідження ми здійснили спробу дослідити ці аспекти на прикладі європейського (у вигляді MI) і американського (у вигляді CI) підходів до ІВО та сформулювати висновок про те, що головною відмінністю є пріоритет децентралізації чи централізації управління ІВО.

Головною **метою статті** є аналіз наявних у світовій практиці підходів до реалізації ІВО на прикладі MI та CI.

Виклад основного матеріалу. Важливість ІВО для розвитку університетів у світі вже давно не викликає сумнівів стосовно того, для чого це потрібно; наукова спільнота й адміністративна ланка зосереджені на тому, який аспект наразі потребує більшого чи меншого опрацювання відповідно до вимог часу та яка стратегія допоможе зробити цей процес ефективнішим. Так, ІВО спочатку асоціювалась виключно з вихідною студентською мобільністю, тому було досліджено й унормо-

вано всі аспекти цього виду міжнародної академічної співпраці. Згодом, через 12 років із моменту введення в дію програми Еразмус, стало зрозуміло, що не більше 10% студентів виїжджають за кордон для навчання в університетах, а отже, став активно розвиватися такий напрям ІВО, як «інтернаціоналізація вдома» (internationalisation at home) з акцентом на інституційні стратегічні зміни для інтегрування ЗВО в міжнародному, міжкультурному й інтелектуальному напрямку та досягнення цілей у викладанні, дослідженні, соціальній відповідальності університету. Фахівці з ІВО збагатили науковий дискурс працями, присвяченими вивченню інтернаціоналізації навчальних планів (internationalisation of the curriculum), кампусної інтернаціоналізації (campus internationalisation) як атрибутивних компонентів інтернаціоналізації «вдома».

Наразі наукова спільнота, інституційна адміністративна ланка та фахівці з ІВО дедалі частіше наголошують на цілісності, всеосяжності й інтегрованості ІВО. У наукових працях провідних дослідників проблем ІВО можна зустріти й термін «усеохоплююча інтернаціоналізація», і термін «мейнстрім-інтернаціоналізація» для позначення стратегії реалізації. Українські ЗВО сповідують принцип загальної ІВО, часто спрощено асоціюючи її з будь-якою діяльністю, що має атрибут міжнародної. Відсутність унормування цього процесу у вітчизняних університетах, неопрацьованість у наукових джерелах спонукала до ґрунтовного вивчення відмінностей цих двох явищ, їх переваг і недоліків і рекомендацій для українських ЗВО.

Тема вироблення найефективнішого підходу до реалізації міжнародної кооперації усфері вищої освіти є дуже актуальною. Ідеться не лише про науково-теоретичне обґрунтування впровадження тієї чи іншої стратегії, а й про інституційне підґрунтя її вироблення й імплементації. Так, у 2011 р. Американська Асоціація адміністраторів міжнародної освіти (AIEA) провела опитування серед співробітників на посаді провідного спеціаліста з міжнародних питань (Senior International Officer, SIO) для створення повного й ідеального профілю виконавця такого рівня. Зі 172 респондентів 43% обіймають цю посаду протягом п'яти або менше років, що може слугувати підтвердженням припущення, що саме стільки існує й сама посада в штатному розписі ЗВО. Більше 64% відзначили суттєві зміни, що відбулися в їхніх інституціях відносно формування та структурування міжнародних програм і офісів протягом останніх п'яти років, більшість із яких повідомляють про посилену централізацію/консолі-

дацію та пріоритетність ІВО під час створення нових посад. Ці результати красномовно свідчать про централізовану структуру й акцент на СІ в деяких освітніх установах США.

Європейська Асоціація міжнародної освіти (European Association of International Education, EAIE) також провела подібне дослідження, а результати оформила у вигляді анотованого звіту під назвою «EAIE Barometer» («Барометр ЄАМО»), зобразивши стан ІВО в Європі. Результати показують, що децентралізація як превалюючий логічний наслідок упровадження стратегії МІ є не настільки поширеною, як очікувалося. Респонденти зазначали, що на практиці основним керівним і відповідальним за реалізацію інституційної міжнародної стратегії органом є насамперед центральне керівництво (46%), потім – голова міжнародного відділу (18%), якась інша посадова особа (14%), члени спеціально створеної ради (13%), комітет/робоча група з інтернаціоналізації (7%). Половина респондентів (51%) повідомили, що процес ІВО в їхньому закладі освіти координує єдиний міжнародний відділ, а інша половина респондентів повідомила про більш розгалужену та децентралізовану структуру: численні координуючі відділи (24%), кілька самостійних відділів (12%) і незалежні факультети/департаменти (5%). Отже, констатуємо, що основне припущення про певну автономність у контексті МІ, яке змушує нас вважати, що зусилля децентралізовані, не зовсім відповідає дійсності, насправді просто є низка варіацій відносно координаційного центру.

Висновки. Проведене дослідження зумовлює констатацію кількох різнопланових висновків.

По-перше, очевидним є те, що світова спільнота не лише не відмовилася від ІВО як стратегічного способу управління процесами усфері вищої освіти, а й працює над позитивною динамікою його розвитку. Поява нових чи видозмінених згідно з вимогами доби підходів до реалізації ІВО свідчить про надмірну актуальність процесу, відсутність прийнятної для всіх альтернативи в поширенні культурних і освітніх традицій, виробленні спільних вимог і стандартів якості освіти, розробленні стратегії переорієнтації на так звані «м'які навички» (the soft skills), про підвищення соціальної відповідальності університетів. Сучасні тренди у вигляді СІ та МІ є виразним підтвердженням постійного вдосконалення підходів до найефективнішого впровадження ІВО.

По-друге, світовий освітній простір вирішує нині триєдине завдання: відмовитися від надмірної бюрократизації ІВО на державному й інституційному рівнях, при цьому зробити

ІВО більш упорядкованим процесом із погляду координаційного центру/центрів (централізація/децентралізація) і реалізовувати її на принципах паритетності та напрямів, які вона охоплює.

По-третє, цілком очевидно, що не всі ЗВО Європи та США мають відділи ІВО й одноосібне керування процесом; усі напрямки діяльності, що стосуються інтернаціоналізації освітньої діяльності й університетів загалом, належать до компетенції міжнародних відділів, до обов'язків яких входить ще багато інших повноважень у сфері зовнішніх зносин і діяльності університету на міжнародній арені, тому питання ефективності реалізації ІВО іноді відходить на другий план. Отже, у штатному розписі відсутня посада проректора з інтернаціоналізації. Така сама ситуація і в українських ЗВО, але радше з причин незрозуміння ґрунтовності й масштабності процесу ІВО, оскільки до нього спрощено відносять усе, що має атрибут міжнародного.

Отже, питання ефективної реалізації ІВО продовжує поглиблювати міжнародний дискурс, але чи з'являться нові ефективні інструменти для підвищення якості інтернаціоналізованих послуг, чи буде й надалі спостерігатися рух до більш децентралізованих структур, від-

повідальних за ІВО, чи це будуть просто модні словосполучення (як СІ чи МІ), – це питання часу, пріоритетів і успішної світової практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. De Wit H. Who owns internationalization? *University World News* (350). 2015, January, 16. URL: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20150113140806307>
2. Hahn K., Teichler U. Internationalisation mainstreaming in German higher education. In: Arimoto et al (Eds.) *Globalization and Higher Education*. Hiroshima: University of Hiroshima Research Institute for Higher Education, 2005. Pp. 39–66.
3. Hudzik J. *Emerging Models of Higher Education Internationalization: Concept to Action, Challenge and Opportunity*. STINT Foundation Seminar on University Strategies for Internationalization. Stockholm, 2012, Dec.
4. Hudzik J. *Comprehensive Internationalization: From concept to action*. Washington DC: NAFSA. 2011. URL: https://www.nafsa.org/uploadedFiles/NAFSA_Home/Resource_Library_Assets/Publications_Library/2011_Comprehen_Internationalization.pdf.
5. Kwai C., Deardorff D. *Association of International Education Administrators (AIEA) A Survey on Senior International Officers: Individual and Institutional Profiles Executive Summary*, 2011.
6. Usher A. Who owns internationalisation? 2014, Nov., 26. URL: <http://higherstrategy.com/blog/page/17/>.